

Toepassing van de landbouwmilieuverordening 2078/92 in Nederland

Vijfde evaluatierapport: januari t/m december 1999

**Frank Ingelaat
Jan van Velzel
Lambert Westerlaken**

Expertisecentrum LNV, maart 2001

? 2001 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Expertisecentrum LNV, Postbus 482, 6710 BL EDE.

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij het gebruik van gegevens uit deze publicatie.

Oplage 35 exemplaren

Samenstelling Frank Ingelaat, Jan van Velzel en Lambert Westerlaken

Druk

Ministerie van LNV, afdeling Facilitaire Dienst/Bedrijfsuitgeverij

Voorwoord

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) is verplicht regelmatig te rapporteren aan de Europese Commissie over de wijze waarop zij uitvoering geeft aan verordeningen die binnen de Europese Unie zijn vastgelegd. Eén van de verordeningen is de Landbouwmilieuverordening 2078/92. Het EC-LNV heeft de toepassing van deze verordening in Nederland over 1999 geëvalueerd.

Oprachtgever voor de evaluatie was dr. H.K. Wieringa hoofd van de afdeling Economie en Structuur van de Directie Landbouw en gedelegeerd opdrachtgever was mevr. drs. A.E.M. van Gils.

Bij de uitvoering van de evaluatie hebben de samenstellers samengewerkt met de betrokken medewerkers van de coördinerende beleidsdirecties:

- ?? J.H. Rietema (DN) voor de Regeling Beheersovereenkomsten en Natuurontwikkeling (RBON);
- ?? drs. P.A.M. Davina (DL) voor de Regeling stimulering biologische productiemethode (RSBP);
- ?? drs. B. Jol (DL) voor de Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-DEMO);
- ?? mevr. N.M. Ridders (DWK) voor de Bijdrageregeling EU-cursussen;
- ?? ir. K. Kuijken (GRR) voor de Subsidieregeling netwerk landelijke wandelpaden (LAW);
- ?? ir. C.M. Spek (DL) voor de Bijdrageregeling bedreigde huisdierrassen (SZL).

Ir. H.A. Gonggrijp
Expertisecentrum LNV

Inhoudsopgave

Samenvatting	10
1 Inleiding	12
2 Ontwikkelingen in Nederland rondom enkele milieuaspecten in de landbouw	14
3 Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON)	16
3.1 Inleiding	16
3.2 Deelname en geografische spreiding van overeenkomsten	16
3.3 Publiciteit	18
3.4 Mogelijke invloed op marktsectoren	18
3.5 Toereikendheid vergoedingenniveau	18
3.6 Controle	18
3.7 Evaluaties	19
3.8 Natuurwetenschappelijke en landbouwkundige effecten	19
3.9 Sociaal-economische effecten: LEI-DLO studie naar landbouwers met natuur	20
3.10 Overige opmerkingen	20
3.11 Conclusie	20
4 Regeling Stimulering Biologische Productiemethoden (RSBP)	21
4.1 Inleiding	21
4.2 Deelname	21
4.3 Publiciteit	22
4.4 Mogelijke invloed op marktsectoren	22
4.5 Toereikendheid vergoedingenniveau	22
4.6 Controle	22
4.7 Evaluatiemethoden	23
4.8 Milieueffect	23
4.9 Sociaal-economische effecten	23
4.10 Conclusie	24

5	Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-DEMO)	25
5.1	Inleiding	25
5.2	Deelname	25
5.3	Publiciteit	27
5.4	Invloed op de marktsectoren	27
5.5	Uitvoering en Controle	27
5.6	Evaluatie	28
5.7	Effecten	28
5.8	Conclusie	28
6	Bijdrageregeling EU-cursussen	29
6.1	Inleiding	29
6.2	Deelname	29
6.3	Publiciteit	29
6.4	Mogelijke invloed op de marktsectoren	30
6.5	Controle	30
6.6	Evaluatie	30
6.7	Effecten op milieu en natuur en landbouwkundige en sociaal-economische gevolgen	30
6.8	Conclusie	31
7	Subsidieregeling netwerk landelijke wandelpaden (LAW)	32
7.1	Inleiding	32
7.2	Deelname	32
7.3	Publiciteit	32
7.4	Invloed op de marktsectoren	33
7.5	Toereikendheid vergoedingenniveau	33
7.6	Controle	33
7.7	Evaluatie	33
7.8	Overige aspecten	34
7.9	Conclusie	34

8	Subsidieregeling Zeldzame landbouwhuisdierrassen (SZL01)	35
8.2	Deelname	35
8.3	Publiciteit	36
8.4	Mogelijke invloed op andere marktsectoren	37
8.5	Toereikendheid vergoedingenniveau	37
8.6	Controle	37
8.7	Evaluatie methoden	37
8.8	Milieueffecten	37
8.9	Sociaal-economische effecten	37
8.10	Overige aspecten	38
8.11	Conclusie	38

Samenvatting

Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON)

Evenals voorgaande jaren blijft de Regeling beheersovereenkomsten en natuurbeheer goed lopen. Het aantal deelnemers (11.724) en de oppervlakte waarvoor een beheersovereenkomst is afgesloten (63.825 ha) in het kader van deze regeling is opnieuw toegenomen. Het grootste deel van deze overeenkomsten valt onder actief beheer (45.300 ha). Daarin verschuift het accent naar zwaar beheer, zodat natuurontwikkeling meer wordt gestimuleerd. Uit natuurwetenschappelijk onderzoek komt naar voren dat het uitgevoerde beheer in het kader van deze regeling bijdraagt aan het behoud van waardevolle vegetaties en weidevogelgemeenschappen.

Regeling Stimulering Biologische Productiemethoden (RSBP)

Van oude regeling is minder gebruik gemaakt dan verwacht. De hoogte van de bijdragen zijn daaraan debet. Voor akkerbouw blijkt de premie voldoende compensatie te bieden; voor andere sectoren is dat niet het geval. In de nieuwe regeling zijn de bedragen voor compensatie van de inkomstenderving flink verhoogd. De gewijzigde RSBP is bij publicatie van 18 maart 1999 bekend gemaakt. Door de overweldigende belangstelling en het beperkte budget was de regeling snel overtekend. In de beleidsnota biologische landbouw 2001-2004 staat aangegeven dat de vergoedingen voor stimulering van de omschakeling worden afgebouwd. Veel nadrukkelijker dan in de afgelopen vier jaar wordt gekozen voor een vraaggerichte aanpak. De verantwoordelijkheid voor het investeren in de kansrijke toekomst ligt bij de biologische keten zelf.

Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-DEMO)

De deelname aan de DEMO-regeling is in 1999 verder teruggelopen. Een reden daarvoor is waarschijnlijk dat het moeilijker wordt projecten in te dienen die werkelijk vernieuwend zijn en toch voldoende perspectief hebben. Op deze twee punten zijn dit jaar opvallend veel projecten afgewezen. Ook is nauwkeuriger gelet op de mate van concreetheit van de voorstellen. De voortgangs- en eindrapportages van vroegere projecten hebben geleid tot een grotere nauwkeurigheid. Gezien het kleine aantal indieners gaat van een kritische beoordeling (en terugkoppeling met de aanvrager) duidelijk een preventieve werking uit.

Het aantal projecten mag dan kleiner zijn dan voorgaande jaren, het totaalbedrag aan projectkosten is groter dan het voorgaande jaar. De oorzaak is het omvangrijke project "Praktijkcijfers". Biologische landbouw, milieuverantwoorde benutting van mest en minder gebruik en emissie van gewasbeschermingsmiddelen blijven de favoriete onderwerpen.

Bijdrageregeling EU-cursussen

De belangstelling van cursisten voor de cursussen groeide in de loop der jaren. De instellingen maakten in toenemende mate gebruik van de subsidieregeling gezien de groei van het aantal cursussen. De regeling bood voldoende flexibiliteit om in te spelen op de behoefte aan cursussen. Hiermee is goed ingespeeld op de verandering in de agrarisch wereld.

Subsidieregeling netwerk landelijke wandelpaden (LAW)

De belangstelling voor een bijdrage uit de regeling voor lange-afstandswandelpaden blijft gering. Voor f 79.000,- zijn verplichtingen aangegaan in 1999. Een reden zou zijn dat potentiële contractanten de vergoeding per strekkende meter pad en voor de "kunstwerken" te laag vinden. In 1999 is er 7,2 km wandelpad bijgekomen. Dit is minder dan de uitbreiding in voorgaande jaren. De belangstelling voor wandelpaden bij de recreant stijgt.

Subsidieregeling Zeldzame landbouwhuisdierrassen (SZL01)

De eerste resultaten in 1998 waren succesvol. Voor 110 aanvragers met 1.275 GVE's waren er toewijzingen, terwijl voor 1.250 GVE's aanvragen werden verwacht. In de loop van het jaar 2000 zijn hier nog 100 aanvragers van overgebleven (onder andere door terugtrekking). In totaal zijn verplichtingen aangegaan ter waarde van f 1.683.000,-. Dit is het totaal voor een looptijd van 5 jaren. In 2000 is tot op heden f 265.590,47,- (1025,2 GVE) aan subsidie uitbetaald aan 100 aanvragers. Het in standhouden van reeds lang aanwezige rassen van landbouwhuisdieren in Nederland lijkt op deze wijze te lukken al moet worden opgemerkt dat de betalingen in kader van de

SZL01 voornamelijk gedaan worden aan de houders van zeldzame runderrassen (Blaarkoppen en Lakenvelders).

1 Inleiding

De landbouwmilieuverordening EEG 2078/92 is één van de begeleidende maatregelen bij de hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid van 1992. Op basis van deze verordening kunnen milieusubsidies worden verstrekt. In artikel 2 van de verordening staan de landbouwproductiemethoden die verenigbaar zijn met de eisen betreffende milieubescherming en natuurbeheer.

1. Mits zulks gunstige gevolgen heeft voor het milieu en voor de natuur, kan in het kader van de regeling steun worden verleend aan agrarische bedrijfshoofden die zich ertoe verbinden om:
 - a. het gebruik van mest en/of **gewasbeschermingsmiddelen** aanzienlijk te verminderen of, in geval in het verleden hiertoe reeds maatregelen in die zin zijn genomen, niet opnieuw te laten toenemen of biologische teeltmethoden in te voeren of verder toe te passen;
 - b. via andere dan onder a) bedoelde middelen over te schakelen op een meer **extensieve vorm** van plantaardige productie, met inbegrip van de productie van voedergewassen, of, in geval reeds in het verleden maatregelen zijn genomen, deze extensieve productiemethode verder blijvend te blijven toepassen of bouwland te veranderen in grond voor extensieve beweiding;
 - c. de belasting van de rundveestapel of schapenbestand per eenheid voederoppervlakte te verminderen;
 - d. andere, met de eisen inzake bescherming van het milieu en de natuurlijke hulpbronnen en het natuur- en landschapsbehoud **verenigbare productiemethoden** toe te passen of dieren te houden van **plaatselijke rassen** die op het punt staan te verdwijnen;
 - e. uit de productie genomen landbouw- en bosgrond te onderhouden;
 - f. landbouwgrond voor tenminste 20 jaar **uit de productie te nemen** voor milieubeschermingsdoeleinden, met name voor de totstandbrenging van reservaten van biotopen of natuurparken of ter bescherming van de waterhuishouding;
 - g. gronden te beheren voor **openstelling** van het publiek en voor recreatief gebruik.
2. Bovendien kan de regeling maatregelen omvatten met het oog op een **beter onderricht** van de landbouwers in de toepassing van milieuvriendelijke productiemethoden in de land- of bosbouw.

Nederland heeft gekozen voor een vrij beperkte invulling van de verordening 2078/92. Een belangrijke reden hiervoor is dat de Nederlandse overheid de verantwoordelijkheid voor het terugdringen van de milieuverontreiniging in eerste instantie bij agrariërs zelf wil neerleggen. Vergoeding voor het verminderen van milieuverontreiniging past daar niet in. Om voor betaling in aanmerking te komen moeten boeren in de visie van de overheid inspanningen leveren die uitstijgen boven een goede landbouwkundige praktijk.

Zes regelingen zijn in 1999 onder deze EU-verordening in geheel Nederland uitgevoerd:

1. Regeling beheerovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON).
2. Regeling stimulering biologische productiemethode (RSBP; voorheen SBIOP).
3. Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-DEMO).
4. Bijdrageregeling EU-cursussen.
5. Subsidiereregeling netwerk landelijke wandelpaden (LAW).
6. Bijdrageregeling bedreigde huisdierrassen (SZL).

In voorgaande jaren viel ook de extensiveringregeling vleesstierenhouderij onder deze verordening, maar deze regeling is na 1997 niet meer geopend geweest.

Met deze rapportage geeft het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) invulling aan de verplichting tot evaluatie van de Nederlandse implementatie van de Landbouwmilieuverordening 2078/92 over het jaar 1999 voor de Europese Commissie. Het EC-LNV is verzocht het rapport op te stellen. Voor het samenstellen van het rapport hebben de uitvoerende organisaties zoals LASER en DLG gegevens aangeleverd.

In overeenstemming met het werkdokument STAR/VI/3813/95 van de Europese Commissie is in dit rapport per regeling, indien van toepassing, ingegaan op de volgende aspecten:

- ?? het aantal deelnemers;
- ?? de gegeven publiciteit;
- ?? de mogelijke invloeden op de marktsectoren;
- ?? de toereikendheid van het steunniveau;
- ?? de controle van de regeling;
- ?? evaluatiemethoden en resultaten (voor natuur, milieu en sociaal-economisch) en;
- ?? overige aspecten.

Per hoofdstuk is een regeling beschreven en elk hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie.

2 Ontwikkelingen in Nederland rondom enkele milieuaspecten in de landbouw

Binnen de Nederlandse landbouw groeit de aandacht voor maatschappijbewust landbouwbedrijven, hoewel de economie nog steeds de drijvende kracht is op de bedrijven. Voor een leefbaar platteland is dat ook nodig. Op agrarische bedrijven nemen de activiteiten toe om inkomen te creëren uit activiteiten buiten de reguliere landbouw. Voorbeelden van dergelijke functies zijn agrotourisme, vaak gecombineerd met de verkoop van specifieke (regionale) boerderijproducten, beheer van natuur en landschap en de biologische landbouw.

Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen was in 1998 ruim 40% lager dan in het midden van de jaren tachtig. Tot 1996 is er sprake geweest van een vrij forse vermindering van het verbruik, maar sindsdien lijkt de lijn weer omhoog te gaan.

De daling op langere termijn komt voor het grootste deel voor rekening van de grondontsmettingsmiddelen. Het verbruik van insectenbestrijdingsmiddelen is eveneens duidelijk gedaald, maar bij andere soorten middelen is niet af nauwelijks sprake van een vermindering. In 1998 is het verbruik toegenomen, vrijwel geheel door de sterke toename van het verbruik van fungiciden in de aardappelteelt. De weersomstandigheden van de laatste jaren speelden hierbij een sterke rol. In 1999 daalde het verbruik dan ook weer. Het probleem is ook dat de arealen gewassen die veel fungiciden nodig hebben toeneemt. Volgens het Coördinerend Uitvoeringsorgaan van het Merenjarenplan Gewasbescherming (CUO, 1999:8) is er wel voldoende kennis om het fungicidegebruik aanzienlijk te beperken.

Het beleid ten aanzien van gewasbeschermingsmiddelen zal verder worden aangescherpt. Er wordt ingezet op geïntegreerde bedrijfsvoering, waarbij afzonderlijke bedrijven die aan hoge eisen voldoen worden gecertificeerd. In 2010 zouden in principe alle bedrijven zich op het niveau van huidige geïntegreerde teelt moeten bevinden. Hierbij worden belastende en belonende instrumenten ingezet.

De mineralenoverschotten in Nederland geven een geleidelijke daling te zien, vooral door de inkrimping van de melkveestapel. Het mineralenbeleid is de afgelopen 15 jaar een aantal malen aangepast. Parallel aan de daling van de mestproductie vertoont het fosfaatoverschot van de cultuurgrond sinds het midden van de jaren negentig een dalende tendens. Naast een inkrimping van de veestapel speelt ook de verlaging van het fosforgehalte van varkensvoer een rol.

In 1998 nam het fosfor- en stikstofoverschot per ha wat toe. Dit was gedeeltelijk het gevolg van de grote daling in 1997 door de varkenspest. De verwachting is echter dat in 1999 het overschot opnieuw gaat toenemen, omdat het aantal varkens en kippen met enkele procenten is toegenomen. De invoering van varkens- en pluimveerechten moet voorkomen dat het aantal varkens en kippen op korte termijn nog verder toe zal nemen. In 2002 vindt een verdere aanscherping van het mestbeleid plaats. Iedere individuele veehouder moet mestafzetcontracten afsluiten voor overtollige mest. De maximale aanvoernorm per ha (conform de EU-richtlijn) mag niet worden overschreden. Bovendien worden de verliesnormen in het kader van MINAS versneld aangescherpt en de heffingen bij overschrijding van de MINAS-norm fors verhoogd.

Door de druk op de mestmarkt, zoekt het bedrijfsleven naar alternatieven. Er bestaat veel belangstelling voor mestverwerkingsinstallaties en mogelijkheden om pluimveemest te verbranden. Met flankerend beleid, zoals een bedrijfsbeëindigingsregeling en een opkoopregeling voor fosfaat, probeert de overheid het fosfaatoverschot uit de markt te halen.

De CO₂-uitstoot van de land- en tuinbouw is tussen het midden van de jaren tachtig tot het midden van de jaren negentig voortdurend toegenomen, maar lijkt sindsdien te dalen. De emissie blijft achter bij het energieverbruik. De belangrijkste verklaring hiervoor is waarschijnlijk de toename van het gebruik van warmte van derden door de glastuinbouw.

De meerjarenafpraak met de glastuinbouw waarbij de energie-efficiëntie in 1995 40% gunstiger moet zijn dan in 1980 is gerealiseerd. De volgende afspraak is een verbetering van 65% in 2010. In deze afspraak worden individuele tuinders aangesproken op hun milieuprestaties. Een complicerende factor voor het behalen van deze doelstelling is de liberalisering van de energiemarkt. De marginale prijs van de energie gaat omlaag, waardoor energiebesparende opties in het algemeen minder aantrekkelijk worden.

De uitstoot van N₂O gaf de eerste helft van de jaren negentig een toename te zien, vooral als gevolg van het onderwerken van mest, maar lijkt de laatste jaren enigszins te verminderen. De emissie van CH₄ vertoont vanaf 1985 een voortdurende daling als gevolg van het inkrimpen van de veestapel. Per saldo is de bijdrage van de Nederlandse agrarische sector aan het broeikas effect tot 1995 toegenomen, maar sindsdien tekent zich een vermindering af.

De biologische landbouw is de laatste jaren sterk gegroeid. Tussen 1986 en 1996 steeg het areaal met 1000 ha per jaar. Vanaf 1996 bedroeg de gemiddelde groei 2700 ha per jaar. Daarmee kwam het totale areaal in 1998 op bijna 20.000 ha, 1% van het totale landbouwareaal.

In 1998 werkten 700 boeren biologisch en hadden 130 bedrijven grond in omschakeling.

Tussen 1996 en 1998 verdubbelde het aantal biologische melkkoeien. Ook de biologische akkerbouw is sterk gegroeid. Dit kwam ten dele door de toename van het oppervlak veevoedergewassen, maar ook het oppervlak biologische suikerbieten steeg sterk. Het areaal biologische tuinbouwgrond steeg tussen 1996 en 1998 met 26%, akkerbouw met 37% en grasland met 44%. Het areaal glastuinbouw steeg nauwelijks.

De groei van de consumentenvraag is de hoofdoorzaak van de toename van het areaal. De houding van de supermarkten is van groot belang hierbij, omdat hier 70% van de dagelijkse boodschappen worden gekocht.

Met een aandeel van 1% van het areaal loopt de Nederlandse landbouw niet voorop in Europa. De overheid probeert de biologische landbouw te stimuleren met een pakket van subsidies, o.a. om de biologische varkenshouderij te stimuleren.

Literatuur

Landbouw-Economisch Bericht 2000, periodieke rapportage. H.J. Silvis en C. van Bruchem, LEI 2000.

Landbouw, Milieu en Economie 1999. LEI en CBS, december 1999.

3 Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON)

3.1 Inleiding

De Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON) is de vigerende regeling op basis waarvan beheersovereenkomsten voor agrarisch natuurbeheer worden gesloten. De Rbon is bij beschikking d.d. 08-03-1995 door de Commissie goedgekeurd als invulling van Verordening (EEG) nr. 2078/92. De RBON is in 1997 gewijzigd om de 'ruime jas' benadering voor begrenzing van beheersgebieden mogelijk te maken. De 'ruime jas'-benadering is een andere methode van begrenzing van gebieden. Daarmee wordt een tweeledig doel beoogd: vergroting van het draagvlak onder de agrariërs en natuurwetenschappelijke voordelen (zie evaluatieverslag 1997). Beheersovereenkomsten kunnen slechts worden gesloten in begrensde relatienotagebieden¹. Relatienotagebieden worden begrensd op basis van (potentiële) waarden van natuur en landschap. De begrenzing van relatienotagebieden, waar beheersovereenkomsten gesloten kunnen worden, geschiedt door Gedeputeerde Staten (Artikel 12 RBON). Gedeputeerde Staten gaat bij de begrenzing in ieder geval uit van het Structuurschema Groene Ruimte (SGR) en het Natuurbeleidsplan (NBP) en van aanwijzingen van de Minister (artikel 6 RBON).

3.2 Deelname en geografische spreiding van overeenkomsten

Tabel 3.1 geeft de ontwikkeling in de oppervlakte onder overeenkomst en het aantal deelnemers weer. In deze tabel zijn ook opgenomen de ondernemers in begrensde relatie notagebieden met een bergboerenovereenkomst. In de relatienotagebieden vormt het bergboerenbeheer op grond van Verordening (EG) nr. 950/97 de basis voor verdergaand beheer op grond van Verordening (EEG) nr. 2078/92. Met het bergboerenbeheer verplicht de ondernemer zich de natuurlijke handicaps op zijn bedrijf, die vaak de basis vormen van de waarden van natuur en landschap, in stand te houden. Dit is het zogenaamde passief beheer. Het actief beheer omvat de verdergaande verplichtingen op grond van Verordening (EEG) nr. 2078/92.

Uit de tabel blijkt de nog steeds toenemende belangstelling voor beheersovereenkomsten. De oppervlakte onder beheersovereenkomst groeide in 1998 ten opzichte van het voorgaande jaar met 14%, in 1999 met ruim 17%.

Het Vo. 2078/92-deel wordt aangeduid als actief beheer; eind 1999 was er 45.300 ha onder actief beheer. Door een aantal uitvoeringsvoorwaarden komt een deel van de uitgaven c.q. oppervlakte actief beheer niet in aanmerking voor medefinanciering op basis van Vo. 2078/92. In het EOGFL-boekjaar 1998/1999 is voor 36.205 ha medefinanciering gedeclareerd. In het boekjaar 1997/98 was dat 31.898 ha en in 1996/1997 28.067 ha.

¹ De term 'relatienotagebied' is ontleend aan de Relatienota. De Relatienota is een regeringsnota uit 1975 waarin het instrument beheersovereenkomst voor agrarisch natuurbeheer is geïntroduceerd.

Tabel 3.1 Ontwikkelingen in de oppervlakte onder overeenkomst (passief beheer – voormalige Vo.nr. 950/97 en actief beheer – voormalige Vo.nr. 2078/92) en aantal deelnemers in begrensde relatienotagebieden*. Stand per 31 december 1999.

	Oppervlakte onder overeenkomst (ha)			Aantal deelnemers		
	1997	1998	1999	1997	1998	1999
Groningen	3.560	3.684	4.165	386	387	1.166
Friesland	5.958	9.242	9.701	571	577	1.438
Drenthe	3.781	4.448	5.130	514	516	696
Overijssel	4.792	5.311	6.451	825	825	1.358
Gelderland	8.793	9.874	11.700	1.196	1.282	1.780
Utrecht	2.658	2.868	3.327	295	296	406
Noord-Holland	5.933	6.261	7.020	573	578	668
Zuid-Holland	3.743	3.560	4.870	454	459	635
Zeeland	1.748	1.826	2.173	434	434	623
Noord-Brabant	3.072	3.790	4.891	505	537	805
Limburg	3.636	3.379	4.232	863	880	1.693
Flevoland	89	150	165	4	5	6
Totaal	47.763	54.393	63.825	6.620	6.776	11.274

*exclusief experiment ruime jas

Kwaliteit van de overeenkomsten

De invoering van de RBON in 1995 was er mede op gericht om kwalitatief beter beheer te kunnen overeenkomen. Kwalitatief goed beheer is over het algemeen zwaar beheer, dat wil zeggen beheer met relatief zware beperkingen in de landbouwbedrijfsvoering. De RBON kent naast de mogelijkheid van passief beheer (Vo. 950/97) voornamelijk beheerspakketten met zwaar beheer. Tabel 3.2 geeft de ontwikkeling van de kwaliteit van het beheer weer.

Tabel 3.2 Ontwikkeling in de kwaliteit van het actief beheer

	Oppervlakte actief beheer (ha)					
	licht beheer			zwaar beheer		
	1997	1998	1999	1997	1998	1999
	11.008	10.173	8.826	20.545	27.551	36.474

Actief beheer is onder te verdelen in licht beheer en zwaar beheer. Het zware beheer valt onder de hoogste declaratieklasse van Vo. 2078/92 (oorspronkelijk 350 ECU).

Uit de tabel blijkt een toename van het zware beheer. In 1999 was 57 % van de oppervlakte onder overeenkomst zwaar beheer.

Deze verschuiving wordt veroorzaakt doordat nieuwe deelnemers vanaf 1995 overeenkomsten aangaan op basis van de RBON waarbij de keuze overwegend uit pakketten met zwaar beheer bestaat. Daarnaast zetten veel deelnemers hun bestaande overeenkomsten met licht beheer om in RBON-overeenkomsten.

Effecten van de 'ruime jas'

Door een wijziging van de RBON (1997) is het mogelijk voor de begrenzing van een beheersgebied een ruimer zoekgebied te hanteren, de zogenaamde ruime-jas-begrenzings. Voor wat betreft de belangstelling onder agrarische ondernemers gaan de eerste resultaten in de richting van een deelname op 80-100% van de beschikbare oppervlakte. De ruime-jas-benadering heeft dan ook een positieve invloed op het realisatiepercentage*, hetgeen in 1999 56 % bedroeg.

* het realisatiepercentage is het aandeel van de oppervlakte beheers- en reservaatgebied waarvoor een beheersovereenkomst is gesloten of dat reeds in beheer is als natuurreservaat.

3.3 Publiciteit

Bij voorlichting en acquisitie wordt uitgegaan van een actieve benadering van de doelgroep. Over de gebiedsbegrenzing (de begrenzing van natuurontwikkelingsgebieden, reservaten en beheersgebieden) vindt uitgebreid overleg en inspraak plaats.

Nadat de begrenzing is vastgesteld worden de ondernemers in het gebied persoonlijk benaderd, waarbij wordt aangeboden de mogelijkheden voor het sluiten van een beheersovereenkomst samen te bekijken. Voorlichting en acquisitie is daarmee een arbeidsintensieve aangelegenheid. Een dergelijke persoonlijke benadering gebeurt overigens steeds meer door andere organisaties, bijvoorbeeld agrarische natuurverenigingen.

3.4 Mogelijke invloed op marktsectoren

De RBON biedt het kader voor de toepassing van landbouwproductiemethoden die mede gericht zijn op het behoud en de ontwikkeling van waarden van natuur en landschap. Toepassing van de RBON leidt in de kwetsbare gebieden tot een meer extensieve landbouwproductiemethode. Daarbij treedt onder meer een aanzienlijke vermindering van het gebruik van mest en van gewasbeschermingsmiddelen op. De (landbouw)productie op perceelsniveau daalt derhalve eveneens.

3.5 Toereikendheid vergoedingenniveau

De vergoedingensystematiek is gebaseerd op compensatie van de effecten van de beheersbepalingen op bedrijfsniveau. In de RBON is voorts een marge ingesteld boven op de compenserende vergoeding, te weten 5% voor licht beheer en 15% voor zwaar beheer. Mede hierdoor is het aandeel zwaar beheer toegenomen.

Onderzoek door het Proefstation voor de Rundvee-, Schapen en Paardenhouderij (PR) wijst uit dat de beheersvergoeding van de RBON de kosten voldoende compenseert (zie voorts voorgaande evaluatieverslagen).

3.6 Controle

Er vindt een administratieve controle in de lijn plaats en een controle naar de naleving van beheersovereenkomsten plaats (fysieke controle).

De administratieve controle geschiedt door aanvraag en verificatie van gegevens bij LASER en Kadaster (controle op ondernemers-, bedrijfs- en oppervlaktegegevens). Daarnaast wordt bij het sluiten van een overeenkomst de situatie ter plaatse geverifieerd middels veldbezoek.

De fysieke controle geschiedt op basis van vooraf vastgestelde controleplannen. In 1998 is DLG overgegaan van controle op beheersovereenkomsten naar controle op objectniveau. Derhalve is het aantal overtredingen in 1997 nog gekoppeld aan aantallen beheersovereenkomsten en zijn de overtredingen voor 1998 gekoppeld aan het aantal objecten. De controleresultaten over 1999 zijn gebaseerd op het controleverslag 1999 (DLG 2000/908).

Tabel 3.3 Fysieke controle 1997/1998 en 1999 (inclusief passief beheer, gebaseerd op Vo.950/97)

Jaar	aantal beheers- overeenkomsten/objec- ten		aantal gecontroleerde beheersovereenkomste n/ objecten		Percentage overtredingen
	licht	zwaar	Licht	zwaar	
1997	9.539	7.160	3.441 (36%)	4.108 (57%)	1,9%*
1998	9.017	10.309	2.905 (32%)	6.491 (63%)	90 (0,9%**)
1999	10.334	12.915	3.329 (32%)	7.222 (56%)	182 (1,7%**)

* Het aantal overtredingen (niet-nakomingen) in 1997 had betrekking op uitgestelde maai-/weidedata (2,9%), overig (1,2%); het totaal percentage niet-nakomingen is 1,9% van alle lopende beheerovereenkomsten;

** overtredingen in procenten van het aantal gecontroleerde objecten.

Naast bovenstaande controles heeft de verbijzonderde IC controles uitgevoerd. Deze werden uitgevoerd binnen het kader van het Betaalorgaanschap. De controles waren m.n. op de werking van de Administratieve Organisatie gericht. Dit heeft geresulteerd in twee verslagen bekend onder de nummers DLGC/1999/25191 en DLGC/1999/47121.

In het afgelopen jaar was het aantal voortijdige beëindigingen van de overeenkomst groot, namelijk 12% (8063 ha) van de totale oppervlakte met een beheersovereenkomst. Oorzaken hiervoor zijn met name de mogelijkheid om over te stappen naar de nieuwe beheersregeling Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN) per 1-1-2000 en verder is toename van voortijdige beëindigers te verklaren vanwege reguliere oorzaken zoals wijzigingen in beheer, in eigendom, in gebruik, in oppervlakte door verkoop of andere toedeling in het kader van landinrichting.

3.7 Evaluaties

De uitvoering van de RBON is tussen 1983 en 1997 steeds vergezeld gegaan van een monitoronderzoek. Dit onderzoek werd in opdracht van DLG uitgevoerd en was gericht op zowel landbouwkundige als natuurwetenschappelijke aspecten. De resultaten van het monitoronderzoek zijn tussentijds aanleiding geweest tot een herziening van de beheerspakketten; de bevindingen over de hele onderzoeksperiode zijn vastgelegd in een overzichtsrapport (Altenburg & Wymenga, 1996). In 1998 is besloten het reguliere monitoronderzoek voorlopig op te schorten vanwege de beoogde invoering van een nieuw subsidiestelsel in het kader van het Programma Beheer. De resultaten en conclusies uit het monitoronderzoek, met inbegrip van de resultaten uit het experiment Randenbeheer en uit het experiment Ruime Jas, hebben hun doorwerking gehad in de formulering van enkele natuurdoelpakketten in SAN, onder andere bij de botanische doelpakketten voor grasland- en akkerranden en bij de weidevogeldoelpakketten voor collectieven van agrarische ondernemers.

Inmiddels zijn de voorbereidingen gestart om te komen tot een opzet voor de evaluatie van het Programma Beheer, in casu de effectiviteit van de doelpakketten bij het realiseren van biodiversiteitsdoelen.

3.8 Natuurwetenschappelijke en landbouwkundige effecten

Uit onderzoek in voorgaande jaren is gebleken dat door toepassing van de RBON waardevolle vegetaties in stand worden gehouden. De beheersovereenkomsten met zwaar beheer leiden tot een toename van bloemrijke vegetaties en een afname van plantensoorten die indicatief zijn voor voedselrijke bodems. Ook de biodiversiteit neemt toe.

De effectiviteit van het beheer is het grootst, waar de productieomstandigheden voor de landbouw door natuurlijke beperkingen niet optimaal zijn. De weidevogelgemeenschappen in relatieluchtergebieden met weidevogelstelling ontwikkelen zich door de RBON goed. Ook vanuit de landbouwkundige inpasbaarheid zijn conclusies vanuit diverse thematische onderzoeken te trekken. De bedrijfseconomische resultaten van melkveehouders met een beheersovereenkomst zijn goed.

3.9 Sociaal-economische effecten: LEI-DLO studie naar landbouwers met natuur

Twee jaar geleden heeft het LEI een statistische analyse uitgevoerd naar de bedrijfstechnische en bedrijfseconomische kengetallen van landbouwers die een vergoeding ontvingen voor activiteiten op het gebied van natuur. Hieruit bleek dat veehouders met een vergoeding voor natuur een hogere melkproductie per koe hadden bij dezelfde hoeveelheid krachtvoer en een lager mineralenoverschot, vooral voor stikstof. Een deel van de boeren had een biologische bedrijfsvoering. Bedrijfseconomisch hebben veehouders met een vergoeding voor natuur een hoger saldo en een hogere arbeidsopbrengst die niet te verklaren viel door de vergoeding voor natuur. Voor gespecialiseerde akkerbouwbedrijven zien we globaal dezelfde lijn als voor melkveebedrijven. Een uitgebreider verslag staat in het vierde evaluatierapport van de regeling 2078/92.

3.10 Overige opmerkingen

Sinds 1 januari 2000 heeft een ingrijpende wijziging van het subsidiestelsel voor natuur, bos en landschap plaatsgevonden. Op 29-12-1999 zijn twee nieuwe regelingen gepubliceerd, namelijk de Subsidieregeling Agrarisch natuurbeheer (SAN) en de Subsidieregeling natuurbeheer (SN) (zie Staatscourant nr. 252). Per die datum is tevens de Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON) ingetrokken.

De nieuwe regelingen zijn gebaseerd op de Verordening van de Raad inzake de steun voor plattelandsontwikkeling uit het EOGFL (nr. 1257/99).

3.11 Conclusie

Evenals voorgaande jaren blijft de Regeling beheersovereenkomsten en natuurbeheer goed lopen. Het aantal deelnemers (11.724) en de oppervlakte waarvoor een beheersovereenkomst is afgesloten (63.825 ha) in het kader van deze regeling is opnieuw toegenomen. Het grootste deel van deze overeenkomsten valt onder actief beheer (45.300 ha). Daarin verschuift het accent naar zwaar beheer, zodat natuurontwikkeling meer wordt gestimuleerd. Uit natuurwetenschappelijk onderzoek komt naar voren dat het uitgevoerde beheer in het kader van deze regeling bijdraagt aan het behoud van waardevolle vegetaties en weidevogelgemeenschappen.

4 Regeling Stimulering Biologische Productiemethoden (RSBP)

4.1 Inleiding

De Regeling Stimulering Biologische Productiemethode (RSBP) is de nationale invulling van Vo. (EEG) 2078/92. Dit is een regeling in het kader van de EOGFL-Garantie. De RSBP is bedoeld om de toepassing van de biologische productiemethode door ondernemingen aantrekkelijker te maken. Op 17 mei 1994 is de regeling gepubliceerd in de Staatscourant. Deze doorlopende regeling is van toepassing op:

1. gewassen die op het tijdstip van indienen van de aanvraag nog niet worden geteeld volgens de biologische productiemethode;
2. gewassen die op het tijdstip van het indienen van de aanvraag reeds worden geteeld volgens de biologische productiemethode.

Sinds 1997 was de regeling ook van toepassing voor de biologische teelt van veevoedergewassen. De naam van de regeling is van SBIOP veranderd in RSBP.

De regeling is bij publicatie van 18 maart 1999 gewijzigd. O.a. de openstelling van de regeling is daarbij beperkt. Wegens de overweldigende belangstelling en het beperkte budget is de regeling vroegtijdig gesloten.

4.2 Deelname

Onderstaande tabel geeft het totaal aantal goedgekeurde aanvragen met aangemelde hectares per sector. Er is geen onderscheid gemaakt tussen aanvragen ingediend onder de oude regeling en aanvragen ingediend onder de aangepaste regeling.

Tabel 4.1 Aantal goedgekeurde aanvragen in het kader van de omschakelingsregeling biologische landbouw 1999

	1999	
	Goedgekeurde aanvragen	Aantal ha
Voortzetting	59	2.800
Omschakeling:		
- akkerbouwsteungewassen	11	497
- overige akkerbouwgewassen	16	770
- vollegrondstuinbouw	33	597
- glastuinbouw	2	0,24
- fruitteelt	21	181

N.B. Eén aanvraag kan zowel betrekking hebben op voortzetting als op omschakeling. Op één aanvraag kunnen ook meerdere gewassen voorkomen. Het totaal van de aantallen in de 2e kolom is daardoor hoger dan het totaal aantal goedgekeurde aanvragen. (bron: LASER)

Een uitbreiding van de RSBP met veevoedergewassen heeft in 1996 plaatsgevonden. Voor deze teelten is geen verhoging voorzien van subsidiebedragen. In 1997 en 1998 hebben enkele tientallen producenten van veevoedergewassen, met name melkveehouders, de stap naar biologische productie gezet. Zij krijgen alleen continueringssubsidie voor de veevoedergewassen.

Sinds de aanbidding van het Plan van Aanpak Biologische Landbouw aan de Tweede Kamer in november 1996 heeft de biologische sector lang moeten wachten op de hierin aangekondigde verhoging van subsidiebedragen. Door verschillende omstandigheden is deze wijziging pas in

maart 1999 van kracht geworden. Voor veel aspirant boeren heeft deze vertraging als een rem gewerkt, omdat zij in afwachting van hogere premiebedragen per hectare de beslissing over omschakeling hebben uitgesteld. In 1999 zijn 98 aanvragen goedgekeurd.

Met de 98 goedgekeurde aanvragen in 1999 is een verplichting aangegaan voor ongeveer 16,5 miljoen gulden. Hiervan zal bijna 5,1 miljoen door de Europese Unie worden betaald. Dit bedrag zal worden uitgekeerd over de jaren 1999 tot 2003.

4.3 Publiciteit

De regeling is behandeld in algemene vakbladen en bladen voor de biologische sector. Het team biologische landbouw van de Dienst Landbouwvoorlichting heeft de regeling in de gangbare activiteiten geïntegreerd.

4.4 Mogelijke invloed op marktsectoren

In 1999 waren er in de biologische sector ongeveer 780 bedrijven actief op ruim 21.000 ha. Dat komt overeen met 1% van het totale Nederlandse land- en tuinbouwareaal. Gelet op het kleine aandeel zal de invloed op andere marktsectoren beperkt zijn. Gezien de grote interesse van de consument voor biologische producten kan men verwachten dat deze productiemethode snel zal groeien. Wat hiervan de effecten zullen zijn voor de gangbare landbouw is nog onbekend.

4.5 Toereikendheid vergoedingenniveau

In voorgaande evaluaties is reeds vermeld dat de premie voor akkerbouw voldoende compensatie biedt, maar dat de vergoeding voor andere sectoren nog onvoldoende is.

In 1999 zijn de premies verhoogd en is het maximumbedrag aan premie per bedrijf is los gelaten. In de beleidsnota biologische landbouw 2001-2004 is aangegeven dat de vergoedingen voor stimulering van de omschakeling worden afgebouwd. Behalve een verlaging van de premies wordt in het laatste jaar van het huidige Plan van Aanpak (2000) en in het eerste jaar van de nieuwe beleidsnota (2001), 65 procent van de inkomstenderving door de overheid vergoed. In 2002 zal het vergoedingspercentage op 50 procent worden vastgesteld.

4.6 Controle

De administratieve controles worden verricht door LASER (Landelijke Service bij uitvoering Regelingen) van het ministerie van LNV. In de uitvoeringssystematiek van de RSBP vinden alle inhoudelijke administratieve controles vóór de goedkeuring van de aanvraag plaats.

Het opleveren van de betalingsverklaring is de enige administratieve controle die na de goedkeuring van de aanvraag plaatsvindt. Deze controle geschiedt sinds 1 januari 1997 op grond van Vo. (EG) 746/96. In deze betalingsverklaring geeft de aanvrager aan dat alle verplichtingen in het betreffende jaar zijn nagekomen.

LASER en de Algemene Inspectie Dienst (AID) stellen jaarlijks een controle-afspraken op t.b.v. het uitvoeren van fysieke controles. Voor 1999 waren 30 controles gepland en daadwerkelijk verricht, overeenkomstig de Gemeenschapsvoorschriften.

Daarnaast worden bedrijven die bij stichting SKAL zijn aangesloten één- à tweemaal per jaar bezocht teneinde te beoordelen of de producenten produceren conform de voorschriften van de Landbouwkwaliteitsregeling biologische productiemethode. Als wordt voldaan aan de voorschriften verleent SKAL aan het bedrijf een bedrijfsaansluitingsbevestiging. De AID ziet toe of Skal de controles op de juiste wijze uitvoert, daarnaast voert het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) controles uit naar handhaving van de Warenwet.

4.7 Evaluatiemethoden

In februari 1997 is het Plan van Aanpak biologische Landbouw (PvA) van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij vastgesteld voor de periode 1997 tot en met 2000. Dit Plan van Aanpak noemt de volgende doelstellingen:

- ?? ondersteuning van initiatieven die leiden tot een versterking van de vraag, een vergroting van de afzetmogelijkheden en een betere afstemming tussen kwaliteits- en leveringscondities van verkooppunten/consumenten enerzijds en producenten van biologische producten anderzijds;
- ?? stimulering van een zodanige omschakeling van gangbare naar biologische landbouw dat de productie vervolgens wordt afgestemd op de groeiende afzetmogelijkheden.

In de nota Kracht en Kwaliteit (1999) heeft de Minister van LNV aangegeven dit Plan van Aanpak versneld te evalueren en mede aan de hand van de uitkomst van deze evaluatie, begin 2000 te komen met een nieuw Plan van Aanpak voor de biologische landbouw. Deze (versnelde) evaluatie levert het volgende beeld op:

- ?? de door LNV ondersteunde projecten op het gebied van afzetbevordering hebben vooral een vliegwielfunctie gehad in de eerste fase van het Plan van Aanpak. Daarnaast is er vanaf 1998 een grote impuls uitgegaan van het grootwinkelbedrijf waardoor de markt voor biologische producten zich sterk heeft ontwikkeld;
- ?? de RSBP is in de evaluatieperiode het belangrijkste instrument van LNV geweest om het areaal voor de biologische landbouw te vergroten;
- ?? de kennisinfrastructuur voor de biologische landbouw is in de evaluatieperiode aanmerkelijk verbeterd. Er heeft een ontwikkeling plaatsgevonden naar een eigen en meer herkenbare programmering van onderzoek, voorlichting en onderwijs voor de biologische landbouw.

In september 2000 heeft de Minister van LNV de beleidsnota biologische landbouw 2001 - 2004 ("Een biologische markt te winnen") aan de Tweede Kamer aangeboden. Veel nadrukkelijker dan in de afgelopen vier jaar wordt gekozen voor een vraaggerichte aanpak. De verantwoordelijkheid voor het investeren in de kansrijke toekomst ligt bij de biologische keten zelf. De combinatie van marktperspectieven enerzijds en een voortrekkersrol van de biologische sector op het gebied van maatschappelijk verantwoord en vernieuwend ondernemerschap anderzijds, rechtvaardigen echter een stimuleringsbeleid om de biologische sector een extra impuls te geven. Met een tijdelijke impuls wil de overheid haar bijdrage leveren aan de biologische landbouw als een maatschappelijk verantwoorde en vernieuwende wijze van ondernemen met uitstraling voor het hele agrofood-complex.

4.8 Milieueffect

In 1997 is door het Centrum Landbouw en Milieu het rapport "Milieuprestaties EKO-landbouw" uitgebracht. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de biologische landbouw zich in vergelijking met de gangbare landbouw natuurlijk, milieuvriendelijk en duurzaam mag noemen. Uit een analyse van de gegevens uit het Bedrijfs-Informatienet van het LEI-DLO blijkt dat biologische melkveebedrijven lagere mineralen overschotten hebben dan gangbare melkveebedrijven. De biologische akkerbouwbedrijven hebben een lager N-overschot op de mineralenbalans (Langelaan, 1999).

4.9 Sociaal-economische effecten

Omschakeling naar een biologische bedrijfsvoering betekent voor veel agrariërs een periode die als moeilijk en onvoorspelbaar wordt ervaren. De biologische sector is bovendien, zeker wat structuur betreft, nog volop in ontwikkeling. Tijdelijke ondersteuning van overheidswege wordt daarom (nog) als wenselijk ervaren.

Uit een analyse gemaakt door het LEI blijkt dat biologische bedrijven een hoger gezinsinkomen hebben dan gangbare bedrijven. Voor akkerbouwers is het voordelige verschil de laatste jaren zelfs groter geworden (Langelaan, 1999).

4.10 Conclusie

Van oude regeling is minder gebruik gemaakt dan verwacht. De hoogte van de bijdragen en de aangekondigde verhoging zijn daaraan debet. Voor akkerbouw blijkt de premie voldoende compensatie te bieden; voor andere sectoren is dat niet het geval.

In de nieuwe regeling zijn de bedragen voor compensatie van de inkomstenderving flink verhoogd. De gewijzigde RSBP is bij publicatie van 18 maart 1999 bekend gemaakt. Door de overweldigende belangstelling en het beperkte budget was de regeling snel overtekend.

De beleidsnota biologische landbouw 2001-2004 geeft aan dat de vergoedingen voor stimulering van de omschakeling worden afgebouwd. Veel nadrukkelijker dan in de afgelopen vier jaar wordt gekozen voor een vraaggerichte aanpak. De verantwoordelijkheid voor het investeren in de kansrijke toekomst ligt bij de biologische keten zelf.

Literatuur

- Langelan, I. en Jager, J. Biologisch boert beter. Agri-monitor, jaargang 5, nr 2, april 1999;
- Een biologische markt te winnen, beleidsnota biologische landbouw 2001-2004, LNV, september 2000;
- Bok, R. en Lössbroek, T. Evaluatie Plan van Aanpak Biologische Landbouw, 1997-1999, Expertisecentrum LNV, augustus 2000;
- Verantwoordingsrapport 1999, Regeling Stimulering Biologische Productiemethode (RSBP), LASER Dordrecht, juni 2000.

5 Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-DEMO)

5.1 Inleiding

De bijdrageregeling demonstratie- en bewustwordingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden is in de Staatscourant van 10 november 1994 gepubliceerd. De regeling heeft tot doel het stimuleren van aanpassingen en vernieuwingen op primaire land- en tuinbouwbedrijven, die vanuit het oogpunt van milieu- of natuurbeleid in Nederland noodzakelijk worden geacht. Kennisverbreding en kennisverspreiding spelen hierbij een essentiële rol. Het doel is door navolging de implementatie van ontwikkelde kennis op agrarische bedrijven te stimuleren. Voorwaarde om in aanmerking te komen voor een door de EU gefinancierde bijdrage is dat een project gericht is op één of meerdere thema's van de regeling. De hoogte van de subsidie is 50%. Projecten die voldoen aan één of meerdere door de Minister van LNV aangewezen thema's kunnen een aanvullende bijdrage van 25% van LNV krijgen. Het LNV-budget voor 1999 was f 3.000.000,-. Dit bedrag was niet geheel toereikend. Het is daarom toegekend aan projecten in volgorde van binnenkomst.

Indien het project in Flevoland (doelstelling-1 gebied) wordt uitgevoerd kan de subsidie oplopen tot maximaal 87,5% van de subsidiabele kosten. In 1999 zijn geen aanvragen voor dit gebied ingediend. De regeling is bedoeld voor lagere overheden, product- en bedrijfschappen en ook voor verenigingen en stichtingen die niet actief zijn in de voorlichting en scholing van landbouwers.

5.2 Deelname

De EU-demo is een volgtijdelijke regeling, die het hele jaar open is. In de periode 10 november 1994 tot en met oktober 1999 zijn in totaal 265 aanvragen binnengekomen. Van de 68 aanvragen in 1999 zijn er 37 afgewezen op formele gronden (te laat ingediend, aanvrager behoort niet tot de doelgroep, aanvrager trok zich terug enz.).

De regeling is in oktober 1999 gesloten, in afwachting van een nieuwe regeling onder de Plattelandskaderverordening 1257/99. Alle ingediende aanvragen zijn in de loop van 1999 en 2000 beoordeeld. Van de projecten ingediend in 1998 zijn er alsnog 5 goedgekeurd. Van de 31 aanvragen uit 1999 zijn er 6 goedgekeurd.

Tabel 5.1 Aantal aanvragen en percentage goedgekeurde projecten

Jaar van indienen	Ontvangen aanvragen	Goedgekeurde aanvragen	T/m 1999 goedgekeurd
1994/98	197	101	51%
1999	68	11	16%
Totaal	265	112	42%

bron: LASER

Onvoldoende bevordering van nieuwe kennis of technologie en onvoldoende perspectief van de nieuwe ontwikkeling waren de twee belangrijkste redenen van afkeuren. Vaak bevatte het afgewezen project teveel nieuw onderzoek en ging het te weinig in op het verspreiden van kennis.

Tabel 5.2 Reden van afwijzing in 1999

Criteria uit de regeling	Aantal keren genoemd als
---------------------------------	---------------------------------

	reden voor afwijzing
Onvoldoende bevordering toepassing nieuwe kennis of technologie	20
Vernieuwing met onvoldoende perspectief	13
Onvoldoende voorlichtingsplan en expertise in voorlichting	5
Onvoldoende overleg met vaktechnische en dienstverlenende organisaties	0
Geen garantie voor openbaarmaking resultaten	0
Op de inhoud en in het geografisch gebied al eerder subsidie verleend	2

In december 2000 liepen er nog 11 bezwaarschriften tegen de beoordeling.

Tabel 5.3 Goedgekeurde projecten en financiële verplichtingen van de EU-demoregeling

Jaar	Goedgekeurde aanvragen	EU-verplichting	LNV-verplichting	Totaal	%EU	%LNV
1994/95	30	27,9	6,2	34,2	82%	18%
1996	38	27,9	8,6	36,5	76%	24%
1997	14	17,5	2,2	19,6	89%	11%
1998	19	9,3	3,6	12,9	72%	28%
1999	11	17,8	3,0	20,8	86%	14%
Totaal	112	100,4	23,6	124,0	81%	19%

bron: LASER

Van de 112 goedgekeurde aanvragen kwamen er 83 uit de plantaardige en 29 uit de dierlijke sector. Van de 112 goedgekeurde aanvragen hadden er 5 betrekking op doelstelling-1 gebied Flevoland (3,3 miljoen gulden).

De gemiddelde duur van de beoordelingsprocedure was in 1999 minder dan 5 maanden.

In tabel 5.4 staat de verdeling van de 11 in 1999 goedgekeurde projecten over de verschillende EU-thema's. Ter vergelijking zijn ook de thema's van de 19 projecten uit 1998 vermeld. De vier favoriete thema's van 1998 staan in 1999 ook weer bovenaan. Niet alleen bij toegewezen projecten, maar bij alle aanvragen waren deze thema's favoriet.

Tabel 5.4 EU-thema's waarop de in 1999 goedgekeurde projecten betrekking hebben

Thema	Aantal 1998	Aantal 1999
Biologische landbouw, geïntegreerde landbouw, gesloten teeltsystemen	10	4
Milieuverantwoorde benutting van mest	6	5
Minder gebruik of minder emissie van gewasbeschermingsmiddelen	9	4
Minder NH ₃ -emissie veehouderij	4	3
Energiebesparing/energie-efficiency	2	1
Minder verdroging natuurgebieden door waterbeheersing	1	0
Minder afvalstoffen m.b.t. substraatteelt (verwijdering, verwerking)	0	0
Behoud natuur en landschapswaarde in agrarische gebieden	4	1

bron: LASER

Een project kan voldoen aan meerdere thema's, zodat de totalen in tabel 5.4 hoger zijn dan het totaal aantal projecten.

De in 1999 toegewezen projecten werden door 10 verschillende organisaties ingediend (tabel 5.5). LTO-Nederland kreeg de grootste bijdrage. Door uitputting van het LNV-budget bleef de LNV-bijdrage van dit project beperkt tot 4,5%.

Tabel 5.5 Initiatiefnemers en het aantal projecten dat in 1999 is goedgekeurd

Organisatie	Aantal projecten	EU bijdrage	LNV Bijdrage
Nederlands Agrarisch Jongeren Contact	1	0,5	0,3
LTO – Nederland	1	11,8	1,2
Platform Biologica	2	2,0	0,3
Stuurgroep Demonstratieproject Ontsmetter Aardbeienteelt onder Glas	1	0,2	-
Nederlandse Bond van Boomkwekers	1	0,3	-
Samenwerkingsverband "Demonstratieobject Ommen".	1	1,3	0,6
Stichting Innovatiecentrum Agio	1	0,2	0,1
Vereniging Golden Arrest		1,2	0,6
Centrum Landbouw en Milieu	1	0,1	0,0
Koninklijke Algemene Vereniging voor Bloembollencultuur	1	0,2	-

bron: LASER

5.3 Publiciteit

In de Staatscourant van maart 1999 is het beschikbare subsidieplafond voor de LNV-subsidie van f 3.000.000,- voor 1999 gepubliceerd, samen met thema's die voor een additionele bijdrage van LNV in aanmerking komen. In 1999 heeft de Landelijke Service Regelingen (LASER) een persbericht over de regeling verspreid. Ook zijn brochures beschikbaar en is informatie te vinden op internet. In oktober 1999 is in de staatscourant bekend gemaakt dat de regeling 2 dagen later beëindigd ging worden.

5.4 Invloed op de marktsectoren

De regeling beoogt bij te dragen aan gedragsverandering van agrariërs, gericht op een versnelde toepassing van milieu- en natuurvriendelijke landbouwmethoden op primaire bedrijven. De regeling is niet gericht op directe beïnvloeding van het productievolume. Bij de beoordeling van projecten wordt hierop toegezien.

5.5 Uitvoering en Controle

Evenals in voorgaande jaren worden projectvoorstellen op een standaardformulier ingediend bij LASER Zuid-West in Dordrecht. Als het formulier tijdig is ingestuurd, compleet is en de aanvrager tot de doelgroep behoort, brengt LASER een beoordelingsmemorandum uit. Nieuw in 1999 is dat dit beoordelingsmemorandum aan een commissie van deskundigen wordt voorgelegd. De samenstelling van de commissie is afhankelijk van de aard van de projecten die worden ingediend. De préadviezen van LASER gaan vervolgens naar de ambtelijke beoordelingscommissie. Deze groep brengt advies uit aan de regiomanager van LASER. Op basis van deze procedure keurt de regiomanager namens de Minister van LNV de aanvragen goed of af. In de regeling is vastgelegd dat demonstratieprojecten jaarlijks een tussenevaluatie moeten inleveren én binnen 3 maanden na afloop van het project de eindevaluatie gereed moet zijn. In de evaluaties moet de aanvrager verslag doen van het verloop, de uitvoering, de resultaten, de kosten en de financiering van het project. Als deze evaluatie niet wordt geleverd, vervalt het recht op een bijdrage. Voor wijzigingen in het projectplan dient schriftelijk toestemming te worden verleend door de Regiomanager van LASER.

De Algemene Inspectiedienst (AID) controleert de toepassing van de regeling en de uitvoering van het project steekproefsgewijs. In 1999 heeft de AID 10 keer een controle van een project uitgevoerd. Bij één project was de boekhouding niet geheel compleet op het moment van controle. De aanvrager kon dit echter snel herstellen, zodat dit geen invloed heeft gehad op het verloop van het project. Over de eindafrekening van de opgeleverde projectrapportage is een accountantsverklaring verplicht.

5.6 Evaluatie

Zoals vermeld in de vorige paragraaf worden alle projecten afzonderlijk geëvalueerd. Naast de meer procedurele aspecten daarin wordt ook geëvalueerd op de effecten van het project.

In 1997 is een uitgebreide evaluatie gemaakt over de jaren 1994 tot en met 1996. De resultaten zijn bij de evaluatie van 1997 gevoegd. Daarbij is onder andere ingegaan op de landbouwkundige doelstelling. In de evaluatie van 1998 is nagegaan welke bijdrage de in 1998 afgesloten projecten hebben geleverd aan de thema's van de regeling.

5.7 Effecten

Voor het effect van de regeling zijn de resultaten ten aanzien van de voorlichtingskundige en landbouwkundige doelstelling bepalend. Bij de uitgebreide inhoudelijke evaluatie over de jaren 1994 tot en met 1996 is vastgesteld dat 7% van de doelgroep als gevolg van de projecten overgaat tot het proberen van de vernieuwing. Op grond van het verspreidingsproces van vernieuwingen, mag worden verondersteld dat na de early adopters, de early majority de vernieuwingen overneemt, waarna bredere verspreiding van de vernieuwingen plaatsvindt. Het aandeel in de bijdrage van de demonstratieprojecten aan de verbetering van het milieu is natuurlijk moeilijk te weer te geven. De verbeteringen zijn vaak vooral het gevolg van een veranderende markt of scherpere regelgeving. De projecten in dit kader hebben bijgedragen aan de bewustwording en hebben in de praktijk laten zien dat een andere aanpak in de praktijk haalbaar is.

Op de thema's van de regeling is sinds het begin van de regeling veel vooruitgang geboekt. De het aandeel biologische landbouw is tussen 1996 en 1998 gegroeid van 5.000 naar 20.000 ha (ca. 1% van het landbouwareaal) en 2700 ha was in omschakeling. Voor 1996 bedroeg de toename gemiddeld maar 1.000 ha per jaar. Een belangrijk oorzaak van de toename van biologische landbouw is de stijging van vraag naar biologische producten. Het grote aantal demonstratieprojecten over dit thema zal ongetwijfeld bijgedragen hebben aan de snelle ontwikkeling.

De fosfaatemissie naar de bodem vanuit de agrarische sector neemt af. Inkrimping van de veestapel en verlaging van het fosfaatgehalte van de mest spelen daarbij een belangrijke rol. Het kunstmestgebruik was enige jaren aan het dalen, maar stabiliseert zich de laatste jaren. Aan de hand van praktijkresultaten afkomstig van het demonstratieproject kan aangetoond worden dat met een lager bemestingsniveau goede resultaten zijn te halen, maar dat dit wel veel vakmanschap van de ondernemer eist.

Bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is er een duidelijke vergroting van de bewustwording. Ook de bereidheid om naar de grenzen van een verantwoorde inzet te zoeken neemt toe. Ook hier geldt dat dikwijls is aangetoond dat goede (teelt)resultaten zijn te behalen met een geringer gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

5.8 Conclusie

De deelname aan de DEMO-regeling is in 1999 verder teruggelopen. Een reden daarvoor is waarschijnlijk dat het moeilijker wordt projecten in te dienen die werkelijk vernieuwend zijn en toch voldoende perspectief hebben. Op deze twee punten zijn dit jaar opvallend veel projecten afgewezen. Ook is nauwkeuriger gelet op de mate van concreetheid van de voorstellen. De voortgangs- en eindrapportages van vroegere projecten hebben geleid tot een grotere nauwkeurigheid. Gezien het kleine aantal indieners gaat van een kritische beoordeling (en terugkoppeling met de aanvrager) duidelijk een preventieve werking uit.

Het aantal projecten mag dan kleiner zijn dan voorgaande jaren, het totaalbedrag aan projectkosten is groter dan het voorgaande jaar. De oorzaak is het ene omvangrijke project "Praktijkcijfers".

Biologische landbouw, milieuverantwoorde benutting van mest en minder gebruik en emissie van gewasbeschermingsmiddelen blijven de favoriete onderwerpen.

6 Bijdrageregeling EU-cursussen

6.1 Inleiding

De Bijdrageregeling EU-cursussen is gepubliceerd in augustus 1994 met terugwerkende kracht tot 1 januari 1994. De regeling geeft invulling aan de doelstelling van de Europese verordening om middels onderwijs ervoor te zorgen dat primaire landbouwers meer oog krijgen voor milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden.

De regeling is de uitwerking van de doelstelling uit artikel 1 van de verordening: bevorderen dat landbouwers oog krijgen voor en onderricht krijgen in de toepassing van met milieubescherming en natuurbehoud verenigbare landbouwproductiemethoden. Onder deze regeling valt de organisatie en de deelname aan cursussen en stages.

De uitvoering van het cursusonderwijs is overgelaten aan de Agrarische Opleidingscentra (AOC's) en de Innovatie en Praktijkcentra (IPC's). Deze opleidingscentra bieden cursussen aan op drie niveaus beginnend beroepsbeoefenaar, zelfstandig beroepsbeoefenaar en kaderfunctionaris.

De Mac Sharry cursuselementen zijn ingebouwd in deze opleidingen. Deze elementen staan in de lijst van "Groene Eindtermen". Deze lijst werd jaarlijks bijgesteld als gevolg van gewijzigde inzichten en wijzigingen in het cursusaanbod.

De bijdrageregeling is per 31-12-1999 beëindigd. Aanvragen konden tot oktober 1999 worden ingediend.

6.2 Deelname

In 1999 is het totaal aantal cursussen met "Groene Eindtermen" gedaald. In sommige gebieden, waaronder Limburg, is de belangstelling tanende, terwijl in andere regio's de vraag naar cursusonderwijs toenam. Ook het aantal geslaagde cursisten is in 1999 afgenomen. Vanaf 1997/1998 was de deelname relatief hoog, doordat de cursussen voor het verkrijgen van een spuitlicentie ook onder de Mac Sharry regeling vielen. Het jaar 1999 was het laatste jaar waarin subsidie kon worden aangevraagd. Cursussen die in 1999 startten liepen door in de eerste helft van 2000. Om deze reden is ook het aantal cursisten dat in 2000 het certificaat behaalde opgenomen in tabel 6.1.

Tabel 6.1 Het aantal cursussen en het aantal cursisten met certificaat

Jaar	Aantal cursussen	Aantal cursisten
1994	386	6.096
1995	478	6.591
1996	413	4.581
1997	510	7.171
1998	992	8.190
1999	667	6.304
2000		2.373

Bron: Inspectie Landbouwonderwijs en STOAS

6.3 Publiciteit

Evenals voorgaande jaren voerden AOC's en IPC's een actief beleid met betrekking tot het agrarisch cursusonderwijs. De centra verspreiden in hun werkgebied cursusgidsen, waaruit de belangstellenden een keuze kunnen maken. Ook bestaat de mogelijkheid om cursussen op maat aangeboden te krijgen, bijvoorbeeld voor agrarische studieclubs. Sommige AOC's gebruiken bij de werving ook lijsten met oudleerlingen.

De beëindiging van de regeling is aangekondigd in een circulaire van 4 oktober 1999. Tot 15 oktober 1999 konden nog cursussen ter goedkeuring worden aangeboden.

6.4 Mogelijke invloed op de marktsectoren

De Bijdrageregeling EU-cursussen is niet gericht op de beïnvloeding van het productievolume, maar beoogt bij te dragen aan gedragsverandering van agrariërs, gericht op een versnelde toepassing van milieu- en natuurvriendelijke productiemethoden op primaire bedrijven in alle marktsectoren. De regeling staat slechts open voor de AOC's en IPC's, die door het Rijk worden bekostigd. Niet door het Rijk bekostigde instellingen kunnen geen gebruik maken van de regeling.

6.5 Controle

De beheersmatige controle om in aanmerking te komen voor de subsidie-uitkering, vindt plaats door middel van evaluatieformulieren, welke na afloop van de cursus worden geverifieerd door de Landelijke Service Regelingen (LASER) een zelfstandige dienst van LNV. Op grond van deze formulieren wordt de subsidie uitgekeerd. LASER zorgt voor de bijdrageverlening en administratieve afhandeling. De financiële controle vindt plaats door middel van de jaarlijkse afrekening van de instellingen en via de accountantsverklaringen.

De controle op de kwaliteit van de cursussen is een wettelijke taak van de Inspectie op het Landbouwonderwijs. De controle wordt uitgevoerd door 2 inspecteurs.

6.6 Evaluatie

Elke cursus wordt met behulp van de deelnemers inhoudelijk geëvalueerd voor intern gebruik van de instelling. De inspecteurs hebben tijdens de bezoeken niet alleen aandacht besteed aan de verzorging en de inhoud van het onderwijsprogramma, maar voerden ook gesprekken met cursuscoördinatoren, docenten en cursisten.

De afgelopen jaren overziende, concludeerde de inspectie van het landbouwonderwijs dat de regeling voldoende flexibiliteit bood om in te spelen op de behoefte aan scholing in de agrarische sector. De instellingen maakten hierbij gebruik van signalen uit het agrarisch netwerk en de natuur- en milieuorganisaties uit de regio.

6.7 Effecten op milieu en natuur en landbouwkundige en sociaal-economische gevolgen

In 1999 is bij de bezoeken door de toezichthouders het accent gelegd op het nagaan van het effect van de Mac Sharry-cursussen. De toezichthouders hebben geconstateerd dat men zich in de agrarische sector in toenemende mate bewust is dat het roer om moet. Er wordt gezocht naar alternatieven voor bulkproductie. De cursisten zijn gevoeliger voor milieudiscussies dan een aantal jaren geleden. Zij noemen met name de veranderingen in de discussies over Minas, de mineralenbalans en de verschillen tussen de microbiologische wijze van bodemonderzoek en het traditionele bodemonderzoek.

In de periode 1996 tot en met 1998 is de belangstelling voor de volgende cursussen duidelijk toegenomen:

- ?? agrarisch natuurbeheer;
- ?? het ontwikkelen van een meer milieuvriendelijke productiemethode of alternatieve teelt;
- ?? de biologische landbouw;
- ?? productkennis;
- ?? natuurbeheer op de boerderij;
- ?? agrotourisme;
- ?? boerenkaasbereiding;
- ?? mineralenboekhouding.

6.8 Conclusie

De belangstelling van cursisten voor de cursussen groeide in de loop der jaren. De instellingen maakten in toenemende mate gebruik van de subsidieregeling gezien de groei van het aantal cursussen. De regeling bood voldoende flexibiliteit om in te spelen op de behoefte aan cursussen. Hiermee is goed ingespeeld op de verandering in de agrarisch wereld.

Literatuur:

- Eindrapportage toezicht EG-cursussen (Mac Sharry). Inspectie landbouwonderwijs en kennisprogramma's. Inspectierapport 2000-08, juli 2000.

7 Subsidieregeling netwerk landelijke wandelpaden (LAW)

7.1 Inleiding

Om de recreatieve functie van landbouwgrond te vergroten en deze beter toegankelijk te maken voor het publiek, is de subsidieregeling Netwerk Landelijke Wandelpaden sinds mei 1995 opengesteld. Het doel van de regeling is in het netwerk van lange-afstand-wandelpaden (LAW) meer onverharde paden op te nemen. De regeling is de uitwerking van de doelstelling uit artikel 1 van de verordening: stimuleren dat het beheer van grond wordt gericht op openstelling voor het publiek en op recreatief gebruik.

Voor het wandelen over lange afstand ontwikkelt de Stichting Wandelplatform-LAW (Lange Afstand Wandelen) een landelijk netwerk van wandelpaden, bekend onder de afkorting LAW's. Dit netwerk is in het Structuurschema Groene Ruimte (SGR) globaal aangegeven. De huidige LAW-wandelpaden lopen meestal over van oudsher bestaande openbare paden. Platform-LAW en LASER voeren deze regeling uit.

Het agrarisch gebied biedt bij uitstek mogelijkheden voor veilige routes en het vergroten van de wandelmogelijkheden door het invullen van ontbrekende schakels in het realiseren van een wandelroute.

Agrariërs die van deze subsidieregeling gebruik willen maken, sluiten een overeenkomst af met het Platform-LAW. De duur van de overeenkomst is 10 jaar en de agrariërs krijgen daarvoor een éénmalige vergoeding van f 2,20 per meter wandelpad. Zij moeten hiervoor het pad openstellen en ook onderhouden.

Behalve de bijdrage per meter kunnen de deelnemers in aanmerking komen voor een bijdrage in speciale voorzieningen, zoals klaphekken, overstappen en bruggetjes. Voor vergoeding van deze voorzieningen gelden normbedragen.

7.2 Deelname

Vanaf 1995 tot en met 1999 zijn in totaal 41 overeenkomsten afgesloten, met een totale lengte aan wandelpaden van 38,2 kilometer (tabel 7.1). In 1999 zijn minder nieuwe overeenkomsten afgesloten dan voorgaande jaren. Een rol hierbij speelt het feit dat er in 1999 minder promotie is gemaakt.

De lengte van de gecontracteerde afstand (7,2 km) was ook kleiner. De gemiddelde afstand per contract (1,2 km) is groter geworden ten opzichte van die in 1997 en 1998. Naar schatting maken 800.000 mensen per jaar op enig moment gebruik van een LAW.

In 1998 zijn er ca. 50.000 verkocht. Jaarlijks stijgt het aantal verkochte wandelgidsen met ca. 10%. Ook in 2000 zijn er weer meer gidsen verkocht dan voorgaande jaren.

Tabel 7.1 Aantal afgesloten overeenkomsten per jaar

Jaar	Aantal agrariërs	Gecontracteerde afstand	Totale bijdrage
1995/96	13	8.000 m	f 17.000
1997	10	10.500 m	f 22.000
1998	12	12.500 m	f 24.000
1999	6	7.200 m	f 16.000
Totaal	41	38.200 m	f 79.000

7.3 Publiciteit

Diverse uitvoerende instellingen, in het bijzonder LASER, hebben agrariërs gewezen op de mogelijkheden van de regeling. Daarvoor hebben zij uitvoerige achtergrondinformatie beschikbaar.

Platform-LAW verzorgt de voorlichting over wandelpaden in Nederland, in samenwerking met de VVV's en andere toeristische instellingen.

Platform-LAW heeft zich vanaf 1998 meer gericht op de kwaliteitsverbetering van de wandelpaden en de belangen voor het wandelen.

7.4 Invloed op de marktsectoren

De invloed op de markt is groeiend. Uit onderzoek blijkt dat gebruikers van wandelpaden jaarlijkse ca. f 1 mln. per 100 km wandelroute besteden aan zaken als horeca, vervoer e.d.

Uit de NIPO-enquête van 1997 bleek dat het aantal wandelvakanties sinds 1993 met 24% is gestegen. Vergroting van het stelsel van wandelpaden kan leiden tot meer recreanten op het platteland en daarmee incidenteel de ontwikkeling van nevenactiviteiten van agrariërs stimuleren, zoals overnachtingen en verkoop van boerderijproducten.

7.5 Toereikendheid vergoedingenniveau

Uit gesprekken met betrokkenen is aangegeven dat het vergoedingenniveau mede een belemmering vormt bij het afsluiten van overeenkomsten. Om deze reden zijn de tarieven vergeleken met bestaande vergoedingen die worden gehanteerd bij het tijdelijk niet kunnen gebruiken van grond, zoals bij de aanleg van openbare nutsvoorzieningen. Vergeleken hiermee was de vergoeding aan de lage kant.

Behalve de hoogte van de vergoeding voor inkomstenderving, zouden agrariërs een tegemoetkoming moeten hebben voor het onderhoud van omheiningen, bruggetjes, klaphekken en dergelijke.

7.6 Controle

Platform-LAW controleert het netwerk en LASER voert administratieve controles uit. AID ziet toe op de naleving van de regels. De fysieke controle is hier eenvoudig.

7.7 Evaluatie

De stagnatie in de belangstelling was aanleiding om de regeling door het ministerie zelf te evalueren. Hiervoor zijn interviews gehouden met een aantal agrariërs die wel betrokken waren bij provinciale initiatieven op dit gebied, vertegenwoordigers van provincies, een vertegenwoordiger van een agrarische belangenorganisatie en van de Stichting Wandelplatform-LAW.

Enkele belangrijke conclusies van dit onderzoek waren:

1. Naast de lange-afstand-wandelpaden, die meestal op afstand van de grote bevolkingcentra zijn gelegen, zouden ook kortere wandelroutes van minimaal 4 km voor vergoeding in aanmerking moeten komen. Gebleken is namelijk dat veel agrariërs informatie opgevraagd hebben, maar dat slechts een beperkt deel van de potentiële deelnemers een relatie heeft met de landelijke wandelroutes uit het SGR;
2. De duur van de overeenkomst is nu minimaal 10 jaar. Dit is voor nieuwe deelnemers vaak te lang. Voorgesteld wordt een keuzemogelijkheid van een contract voor 5 of voor 10 jaar;
3. Verhogen van het vergoedingensysteem tot f 2,20 per meter voor de overeenkomstduur van 5 jaar en f 4,40 per meter voor de overeenkomstduur van 10 jaar. Het aangaan van een tienjarige overeenkomst zou kunnen worden beloond met een éénmalige bijdrage van f 250,--.

Kortere wandelroutes vallen niet onder het aandachtsveld van de Platform-LAW. Het is de bedoeling om de planning en uitvoering van een regeling ter bevordering van kortere routes onder te brengen bij de Dienst voor het Landelijk Gebied. Deze dienst is bijvoorbeeld ook betrokken bij de uitvoering van projecten die samen met particulieren worden opgezet ter bescherming van weidevogels of zeldzame plantengemeenschappen. Deze dienst werkt provinciaal.

Effecten op milieu en natuur en landbouwkundige en sociaal-economische gevolgen

De wandelpaden hebben een positief effect op de natuurbeleving van de wandelaars. Het zijn met name natuurliefhebbers die gebruik maken van deze wandelpaden.

Zoals uit bovenstaande evaluatie blijkt, zien de agrariërs het ter beschikking stellen van een deel van hun grond voor wandelpad als inkomensachteruitgang. De vergoedingen die daartegenover staan ervaren ze als te laag.

7.8 Overige aspecten

Het nieuwe voorstel waarin aanbevelingen uit bovenstaande evaluatieconclusies zijn opgenomen, voor de invulling van deze MacSharry-regeling zal ter beoordeling aan de commissie worden voorgelegd.

7.9 Conclusie

De belangstelling voor een bijdrage uit de regeling voor lange-afstandswandelpaden blijft gering. Voor f 79.000,- zijn verplichtingen aangegaan in 1999. Een reden zou zijn dat potentiële contractanten de vergoeding per strekkende meter pad en voor de "kunstwerken" te laag vinden. In 1999 is er 7,2 km wandelpad bijgekomen. Dit is minder dan de uitbreiding in voorgaande jaren. De belangstelling voor wandelpaden bij de recreant stijgt.

8 Subsidieregeling Zeldzame landbouwhuisdierrassen (SZL01)

Verordening 2078/92 biedt de lidstaten de mogelijkheid de agrobiodiversiteit te stimuleren door middel van een bijdrage aan agrarische bedrijfshoofden die dieren houden van plaatselijke rassen die op het punt staan te verdwijnen. Dit onderdeel van de verordening vloeit voort uit het Verdrag inzake Biologische Diversiteit (UNCED, Rio de Janeiro 1992). Het doel van dit onderdeel van de verordening is om met uitsterven bedreigde rassen van landbouwhuisdieren in aantal te stabiliseren of te doen laten toenemen. Uitgangspunt hierbij is dat de rassen voorkomen op de FAO-II-lijst (World Watch List for Domestic Animal Diversity).

Bij Beschikking van 24 november 1997 is door de Europese Commissie de Subsidieregeling Zeldzame Landbouwhuisdierrassen (SZL01) goedgekeurd. De regeling wordt voor 50% (75% in Flevoland) mede gefinancierd door de EU. In augustus 1998 is de regeling voor het eerst opengesteld en gepubliceerd in de Staatscourant (nr. 128, 10 juli 1998). Bij de uitvoering van de regeling zijn het agentschap Landelijke Service bij uitvoering Regelingen (LASER) van het ministerie van LNV en de Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH) betrokken.

Rassen onder de regeling

De volgende dieren komen voor de regeling in aanmerking: Fries Roodbont, Blaarkop, Lakenvelder, Gelders paard, Groninger paard, Nederlandse landgeit, Mergellandschaap, Kempisch heideschaap, Schoonebeker en Drents heideschaap. Een werkgroep onder voorzitterschap van de SZH heeft de inventarisatie die tot deze lijst heeft geleid, uitgevoerd (Ouderaa, 1993).

De voornaamste reden waarom oude rassen zeldzaam zijn, is het feit dat ze economisch niet meer kunnen concurreren met de moderne veerassen. Dit gebeurde omdat andere rassen efficiënter waren, de producten niet meer gewenst werden of omdat de arbeid van het dier vervangen werd door mechanische trekkracht. Een voorbeeld is Friese Hollandse ras (FH) met de rode kleurslag (de Friese Roodbonte). In de jaren '70 was het aantal dieren van dit ras nog ruim voldoende om het in stand te houden; de dieren hadden ook een hoge melkgift en een hoog vetpercentage. Nu zijn er nog enkele tientallen dieren. Ze zijn verdrongen door dieren van rassen met een hogere melkgift.

Ter voorkoming van uitsterven van het ras is een minimaal aantal dieren nodig om het ras in stand te houden. Met een marge van plus 500 dieren bedraagt het minimale aantal vrouwelijke dieren per ras 1.500 of 2.000 (tabel 8.1). Dat zijn tevens de maxima, welke in kader van de SZL voor subsidiëring in aanmerking komen. Dus zodra er 1.500 dan wel 2.000 vrouwelijke dieren van een ras zijn aangemeld, wordt de regeling voor dat ras gesloten. Omgerekend naar GVE's bedraagt het totale en maximale aantal te subsidiëren GVE's 8925.

Tabel 8.1 Minimaal gewenste aantal vrouwelijke dieren per jaar in de regeling bedreigde huisdierrassen

Soort dier	Aantal rassen	MIN. per ras	Totaal aantal	GVE totaal
Rund	3	1.500	4.500	4.500
Paard	2	1.500	3.000	3.000
Geit	1	1.500	1.500	225
Schaap	4	2.000	8.000	1.200

8.2 Deelname

De regeling is 3 augustus 1998 geopend en op 12 augustus was reeds voor circa 1.400 GVE's aangevraagd. Hiermee was het voor 1998 beschikbare bedrag van f 330.000,- overschreden en werd de regeling gesloten. Omdat met een beperkt budget gewerkt wordt is bij de aanvragen in eerste instantie het principe gehanteerd van 'wie het eerst komt, die het eerst maalt'. Uiteindelijk is 49% van het totaal aantal aanvragen op budgettaire gronden afgewezen.

Onvolledige aanvragen werden niet in behandeling genomen. Volledige aanvragen werden in de aanvraagperiode behandeld in volgorde van binnenkomst (wat betreft datum). Aanvankelijk hebben 110 aanvragers een subsidie gekregen. Uiteindelijk zijn hier, onder andere door terugtrekking, in de

loop van 2000 nog 100 aanvragers van overgebleven, die subsidie hebben gekregen voor de eerste aanhoudperiode.

Tabel 8.2 geeft een overzicht van de verdeling van de goedgekeurde en afgewezen dieren over de rassen. In totaal is voor f 1.683.000,-- verplichtingen aangegaan voor een looptijd van totaal 5 jaren. De totale waarde van de niet geaccepteerde aanvragen bedroeg f 973.000,-- (106 afwijzingen).

Tabel 8.2 Overzicht aantal goedgekeurde en afgewezen dieren per bedreigd huiskierrassen bij de boordeling van de subsidieverleningsaanvragen in 1998 door LASER

Ras	Goedgekeurd		Afgewezen
	Aantal vrouwelijke dieren	Inclusief mannelijke dieren	Aantal vrouwelijke dieren
Fries roodbont	22	28	9
Blaarkop	648	799	210
Lakenvelder			126
Gelders paard	50	59	37
Groninger paard	6	8	2
Nederlandse landgeit	47	60	29
Mergellandschaap	367	373	67
Kempisch heideschaap	360	360	600
Schoonebeeker	40	40	558
Drents heideschaap	125	133	261

Bron: Laser 16/4/99

In tabel 8.3 zijn de totalen van runderen, schapen, geiten en paarden uit tabel 8.1 vergeleken met de verwachte en toegekende aanvragen.

Tabel 8.3 Gewenst, verwacht en toegekend aantal GVE per soort onder de regeling (inclusief % van het gewenste aantal GVE, kolom 2)

Soort	Gewenst	Verwacht 1998	Voorlopig toegekend 1998	Toegekend 1999
Rund	4500	675 (15,0%)	1063 (23,6%)	743 (16,5%)
Paard	3000	90 (3,0%)	67 (2,2%)	64 (2,1%)
Geit	225	35 (15,6%)	9 (4,0%)	7 (3,1%)
Schaap	1200	450 (37,5%)	136 (11,3%)	211 (17,6%)

Bron: Evaluatie rapport 1998 Landbouwmilieuverordening 2078/92 en LASER

Het blijkt dat in 1998 voor runderen veel meer aanvragen zijn ingediend dan verwacht. In totaal is 83% van de financiële ondersteuning toegekend aan runderen, terwijl men van 54% uitging. Vooral het aantal aanvragen voor schapen bleef ver bij de verwachting achter.

8.3 Publiciteit

De regeling is door LASER bekend gemaakt via de algemene kanalen De SZH heeft de regeling uitgebreid beschreven in haar tijdschrift. Verder heeft de SZH fokkerij-organisaties benaderd. Deze hebben op hun beurt hun leden op de hoogte gebracht van de regeling. Verder is er in de verschillende tijdschriften en vakbladen (o.a. Het Schaaap) aandacht geweest voor de regeling.

8.4 Mogelijke invloed op andere marktsectoren

Gezien de kleine aantallen dieren en de matige tot slechte concurrentiepositie van de onder deze regeling vallende rassen in vergelijking tot de huidige op de veehouderijbedrijven aanwezige rassen is de invloed op andere marktsectoren zeer beperkt. Het Blaarkop- en het Lakenvelderras komen op nog op enkele bedrijven voor, ook in combinatie met beheersregelingen.

De Nederlandse landgeit wordt vooral als hobbygeit gehouden. Voor de schapen geldt dat de meeste dieren die onder deze regeling vallen worden ingezet bij het beheer van heidepercelen in natuurgebieden.

8.5 Toereikendheid vergoedingsniveau

De SZH geeft aan tevreden te zijn met het subsidie bedrag per GVE. Het beschikbare programmabudget van 1,7 miljoen gulden voor de regeling vindt men wel aan de lage kant.

8.6 Controle

De administratieve controles worden verricht door LASER. De voorwaarden in de regeling worden zoveel mogelijk integraal administratief gecontroleerd. De controle die LASER met name uitvoert is de controle op raszuiverheid van de aangevraagde dieren aan de hand van een zogenoemde 'beslisboom' die door de SZH is opgesteld. Om uitvoering te geven aan Vo. (EEG) nr. 3887/92 (uitvoeringsbepalingen GBCS), EU-eis voor cofinanciering, wordt gedurende de aanhoudperiode, steekproefsgewijs 10% van de aanvragers ter plaatse fysiek gecontroleerd door de SZH. De SZH is aangewezen als controlerend orgaan.

In 2000 zijn in totaal door de SZH 24 bedrijven fysiek gecontroleerd. Indien tijdens de fysieke controle onregelmatigheden worden vermoed of geconstateerd, wordt de Algemene Inspectie Dienst van het ministerie van LNV (AID) ingeschakeld voor de betreffende controle. Tot op heden is dit voor de SZL01 nog niet voorgekomen.

8.7 Evaluatie methoden

In opdracht van Directie Landbouw van het ministerie van LNV heeft in november 1999 een evaluatie van de SZL01 plaatsgevonden. De SZH heeft aangegeven dat zij over het algemeen zeer tevreden is over de regeling. Er was zelfs al een duidelijke aanwas van fokkers die zich richtte op zeldzame rassen in de tijd dat de regeling nog in de ontwerpfase was. De regeling voldoet zo aan haar doel om het houden van zeldzame huisdierrassen te stimuleren. De waardering en de erkenning van het belang van zeldzame huisdierrassen werd door veel aanvragers als zeer positief ervaren. Het bedrag per GVE vond men voldoende maar het totale beschikbare budget voor de regeling vond men te laag.

8.8 Milieueffecten

De zeldzame veerassen hebben genetisch materiaal dat niet meer voorkomt in de sterk op productie gefokte rassen. Behoud van deze genetische variatie is belangrijk als onderdeel van het behoud van genetische diversiteit. Met deze regeling wordt concreet invulling gegeven aan het biodiversiteitsverdrag (Rio 1992).

8.9 Sociaal-economische effecten

De voortgaande schaalvergroting in de fokkerij leidt tot een afname van de hoeveelheid genetisch materiaal die in omloop is. De oude rassen vormen een basis waarop altijd kan worden teruggevallen. Daarnaast kunnen oude rassen bekende of onbekende eigenschappen bezitten die in de toekomst van economisch nut kunnen blijken te zijn ('genenbank'). Door middel van deze bijdrageregeling is het

mogelijk dat dierhouders deze dieren blijven houden. De zeldzame rassen geven variatie aan kleur en uiterlijk van de dieren in het landschap. Dit wordt positief beoordeeld door recreanten. Recreanten kunnen nevenactiviteiten van agrariërs stimuleren, zoals overnachtingen op de boerderij en verkoop aan huis.

8.10 Overige aspecten

Ondanks het succes van de lopende regeling SZL01 blijkt de regeling nogal wat uitvoeringstechnische problemen op te leveren. De uitvoeringslast voor LASER staat niet in verhouding met de omvang van de regeling, wat zijn weerslag heeft op de uitvoeringskosten. De geldende norm dat de uitvoeringskosten maximaal 10% mogen bedragen van het programmaged, wordt ruim overschreden. De uitvoeringslast heeft er ook toe geleid dat de fysieke controles van de subsidieverlening en subsidievaststelling gecombineerd hebben plaatsgevonden en dat pas in 2000 de eerste betalingen(!) zijn verricht.

Deze zomer heeft staatssecretaris Faber besloten de Subsidieregeling Zeldzame Landbouwhuisdierrassen nogmaals open te stellen als eenmalige steunmaatregel in 2001 (SZL02). Een belangrijke voorwaarde hierbij is dat de uitvoeringskosten in de nieuwe regeling naar beneden moeten. Lagere uitvoeringskosten zijn te bereiken door de uitvoeringslast voor LASER te verminderen. Dit betekent dat de huidige regeling vooral op uitvoeringsaspecten herzien moet worden.

Om de herziening van de regeling in goede banen te leiden is een werkgroep opgericht bestaande uit vertegenwoordigers van Directie Landbouw van het ministerie van LNV, LASER en SZH.

8.11 Conclusie

De eerste resultaten in 1998 waren succesvol. Voor 110 aanvragers met 1.275 GVE's waren er toewijzingen, terwijl voor 1.250 GVE's aanvragen werden verwacht. In de loop van het jaar 2000 zijn hier nog 100 aanvragers van overgebleven (onder andere door terugtrekking). In totaal zijn verplichtingen aangegaan ter waarde van f 1.683.000,-. Dit is het totaal voor een looptijd van 5 jaren. In 2000 is tot op heden f 265.590,47,- (1025,2 GVE) aan subsidie uitbetaald aan 100 aanvragers.

Het in standhouden van reeds lang aanwezige rassen van landbouwhuisdieren in Nederland lijkt op deze wijze te lukken al moet worden opgemerkt dat de betalingen in kader van de SZL01 voornamelijk gedaan worden aan de houders van zeldzame runderrassen (Blaarkoppen en Lakenvelders).

00